

УДК 330.15

Шаріпов К. Ю.

здобувач вищої освіти на другому (магістерському) рівні
Науковий керівник: канд. екон. наук, доцент Подплетній В. В.
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Провідна роль у системі державного регулювання економіки, формуванні сприятливого фінансового середовища для динамічного розвитку ринкових відносин та підтримання макроекономічної рівноваги належить саме бюджету. Він водночас є невід'ємним елементом ринкової економіки та одним з ключових інструментів реалізації державної фінансової політики.

Як складова фінансової системи держава бюджет відображає виробничі відносини, опосередковує процеси розподілу й перерозподілу створеного продукту та рух грошових потоків.

У структурі фінансової системи бюджету відводиться особливе місце. Через нього здійснюється фінансове забезпечення загальнодержавних економічних і соціальних програм, а також заходів, пов'язаних із міждержавними відносинами. За допомогою бюджетних механізмів перерозподіляється частина фінансових ресурсів між адміністративно-територіальними одиницями з метою вдосконалення галузевої та територіальної структури суспільного виробництва і гарантування соціальних стандартів для населення. Бюджет виконує функцію важливого інструмента державного контролю за станом виробництва та економіки в цілому [6].

Формуючи підходи до визначення категорії «доходи місцевих бюджетів», слід наголосити, що в економічній літературі відсутнє єдине, загальноприйняте трактування цього поняття.

Згідно з Бюджетним кодексом України, доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено чинним законодавством (у тому числі трансферти, плата за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ).

Юрій С. І. та Бескид Й. М. розглядають доходи бюджетів як ту частину централізованих фінансових ресурсів держави, яка необхідна для виконання нею покладених функцій [5]. Таке визначення акцентує увагу на розподільній сутності цієї категорії, її вартісному змісті та цільовому призначенні, однак не виокремлює специфічних рис доходів саме місцевих бюджетів.

На думку Бабич А. М. і Павлової Л. Н., доходи бюджетів становлять частину національного доходу, що концентрується у бюджетах різних рівнів. При цьому як основні джерела їх формування виділяються податкові, неподаткові надходження та доходи від використання майна, яке перебуває у державній або муніципальній власності [11].

Романенко О. Р. пропонує розглядати доходи бюджету як економічну категорію, що відображає систему відносин між державою та юридичними і фізичними особами, які виникають у процесі формування бюджетного фонду країни [13].

Алексєєв І. В. і Ярошевич Г. Б. визначають доходи місцевих бюджетів як ресурси, що формуються за рахунок місцевих податків і зборів, а також закріплених у встановленому порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів [1].

Кремень О. І. та Кремень В. М. трактують доходи місцевих бюджетів як систему економічних відносин, що виникають у процесі формування фінансових ресурсів на регіональному рівні, призначених для реалізації завдань і функцій органів місцевої влади [8].

Федосов В. М. та Юрій С. І. підкреслюють, що дефініція «доходи бюджету» має охоплювати, по-перше, перерозподіл вартості валового внутрішнього продукту, по-друге, цільове призначення формування дохідної частини бюджету – забезпечення виконання державою чи органами місцевого самоврядування своїх функцій, і, по-третє, нормативно-правове регулювання процесу формування доходів [4].

На нашу думку, найбільш комплексно зміст поняття «доходи бюджету» розкриває підхід Бойко С. В., який визначає їх як частину фінансових ресурсів, сформованих у процесі перерозподілу валового внутрішнього продукту і зосереджених у бюджеті на правовій основі для виконання функцій держави або місцевого самоврядування [2].

Як економічна категорія доходи місцевих бюджетів відображають систему відносин з приводу формування та використання фінансових ресурсів на регіональному рівні, спрямованих на реалізацію повноважень місцевих органів влади [7].

Економічна сутність місцевих бюджетів виявляється через їх функціональне призначення. Вони виконують низку ключових функцій:

перерозподільчу – через місцеві бюджети формуються, розподіляються та використовуються грошові фонди, що забезпечують фінансування діяльності органів місцевої влади;

регулюючу – місцеві бюджети виступають важливим інструментом впливу органів місцевого самоврядування на соціально-економічні процеси у регіонах і є чинником структурних перетворень;

– соціальну – вони забезпечують реалізацію соціальних гарантій, закріплених Конституцією України;

– стимулюючу – через механізми бюджетного регулювання здійснюється стимулювання економічної активності з метою зменшення диспропорцій у розвитку регіонів, у тому числі шляхом інвестування в інфраструктуру, підвищення інвестиційної привабливості, підтримки малого й середнього бізнесу, що сприяє створенню робочих місць і економічному зростанню;

– контролюючу – забезпечується нагляд за фінансово-господарською діяльністю підприємств, організацій та установ, підпорядкованих місцевим органам влади;

– інвестиційну, яка набуває дедалі більшого значення, оскільки впровадження науково-технологічних інновацій визначає стійкість регіонального розвитку, впливає на обсяги та структуру виробництва і споживання та, відповідно, на соціально-економічний стан територій [9].

Аналізуючи роль і значення доходів місцевих бюджетів, слід відзначити, що вони становлять не лише складову фінансової бази органів місцевого самоврядування, а й важливий елемент економічної системи держави загалом. Місцеві бюджети, а разом із ними й їх дохідна частина, є найбільшою підсистемою бюджетної системи, відіграють суттєву роль у перерозподілі валового національного продукту, забезпеченні соціального захисту населення, реалізації інституційної політики та охороні навколишнього природного середовища.

Доходи місцевих бюджетів формують фінансову основу місцевого самоврядування, закріплюють його економічну самостійність, що передбачено Конституцією України та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». Вони сприяють активізації господарської діяльності, розвитку місцевої інфраструктури, розширенню економічного потенціалу територій, виявленню й мобілізації внутрішніх фінансових резервів, що посилює спроможність органів місцевої влади задовольняти потреби населення. За своїм змістом ці доходи формуються в процесі суспільного відтворення й акумулюються органами місцевого самоврядування як ресурс відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Саме за рахунок доходів місцевих бюджетів фінансуються інфраструктурні проекти, соціальні програми, освіта, охорона здоров'я, культура, громадські роботи й інші напрями, важливі для розвитку територіальних громад та підвищення якості життя населення [10].

Правовою основою функціонування доходів місцевих бюджетів є Конституція

України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інші нормативно-правові акти. Вичерпний перелік документів, що регулюють бюджетні відносини, закріплено у статті 4 Бюджетного кодексу.

Стаття 9 Бюджетного кодексу України визначає такі групи доходів бюджету: податкові надходження; неподаткові надходження; доходи від операцій з капіталом; трансферти [3].

Стаття 10 Податкового кодексу України встановлює перелік місцевих податків і зборів. До місцевих податків належать податок на майно (у частині транспортного податку та плати за землю, за винятком земельного податку за лісові землі) та єдиний податок. До місцевих зборів віднесено збір за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір [12].

Доходи бюджету відповідно до Бюджетного кодексу можуть зараховуватися до загального або спеціального фондів.

Загальний фонд бюджету призначений для фінансового забезпечення основних функцій і завдань держави та територіальних громад, які мають системний характер. Спеціальний фонд передбачає цільове використання бюджетних коштів на визначені законодавством напрями відповідно до встановлених бюджетних призначень.

Література:

1. Алексєєв І.В., Ярошевич Н.Б., Чушак-Голобродько А.М. Бюджетна система: навч. посіб. Київ: Хай - Тек Пресс, 2007. 376 с.
2. Бойко С.В. Проблеми трактування сутності категорії «доходи державного бюджету» *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2008. №1. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/40c9e49d-8ecd-4e74-9f9f-a38c698081b3/content>
3. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010р. №2456. Редакція від 04 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 09.09.2025).
4. Бюджетна система: підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр учбов. Літератури. Тернопіль: Екон. думка, 2012. 871 с.
5. Бюджетна система України: навч. посібник для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. С. І. Юрій та ін. Київ. НІОС, 2000. 400 с.
6. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку / за ред. І. Я. Чугунова. Київ : НІОС, 2003, 487 с.
7. Гапонюк М. А., Яцюта В. П., Буряченко А. Є., Славкова А. А. Місцеві фінанси: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. Київ: КНЕУ, 2002. 184 с. URL: <https://studentbooks.com.ua/content/view/93/54/>
8. Кремень, О. І. Фінанси: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 416 с.
9. Науменко А.М. Сутність та функції місцевих бюджетів в умовах трансформації економіки. Науково-дослідний інститут при міністерстві фінансів України. 2006. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/2c8105d9-dca2-4ee9-8c58-bf69529d90f0/content>
10. Олійник Л.А. Формування фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування. *Науковий вісник НУБіП України*. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». Київ: ВЦ НУБіП України. 2011. Вип. 163, ч.1. С. 131–136.
11. Павлюк К. В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України : монографія Київ. : НДФІ, 2006. 584 с.
12. Податковий Кодекс України від 02.12.2010р. №2755. Редакція від 05 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
13. Романенко О.Р. Фінанси: [підручник]. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 312 с.